

УДК 542.913:54.31:54-162.37

ІНТЕРКАЛЯЦІЯ ШАРУВАТИХ ОКСИДІВ КОБАЛЬТУ ТА ФЕРУМУ ОРГАНІЧНИМИ КАТІОНАМИ

Данкулинець В.Е.¹, Марійчук Р.Т.^{1, 2}, Соломон А.М.²¹ ДВНЗ «Ужгородський національний університет»² Інститут електронної фізики НАН України

Вступ

Розробка нових матеріалів має базуватись на створенні систем із попередньо заданими та контрольованими властивостями. Одним із найбільш перспективних напрямків сучасного матеріалознавства, що бурхливо розвивається, є органо-неорганічні структури, які також відомі як функціональні гібридні матеріали. Комплексні гібридні матеріали є мультифункціональними, тобто одночасно проявляти властивості, характерні як для органічних, так і для неорганічних речовин. Гібридні органо-неорганічні матеріали на основі шаруватих оксидів вже знайшли застосування в якості сорбентів (1), каталізаторів (2), сенсорних матеріалів (3).

Особлива роль відводиться вибору неорганічної матриці, в яку інтеркалюють органічні сполуки. Відомо наукові роботи, в

яких в якості неорганічної матриці вибрано шаруваті сполуки – фосфати (4), силікати (5), оксиди (6). З точки зору очікуваних фізичних властивостей, цікавими є шаруваті оксиди перехідних металів, оскільки вони генеруватимуть електропровідність та магнетизм нових матеріалів. Особливу роль у виборі сполук перехідних металів відіграє також можливість змінювати ступені окислення, що відкриває ще більші можливості до контрольованих змін властивостей і складу нових матеріалів.

Об'єктом даного дослідження є шаруваті оксидні системи перехідних металів – AMO_2 , де А – лужний метал, М – тривалентний катіон перехідного металу (напр., Mn^{3+} , Fe^{3+} , Co^{3+} , Ni^{3+}). Структуру шаруватого оксиду AMO_2 представлено на рис. 1а.

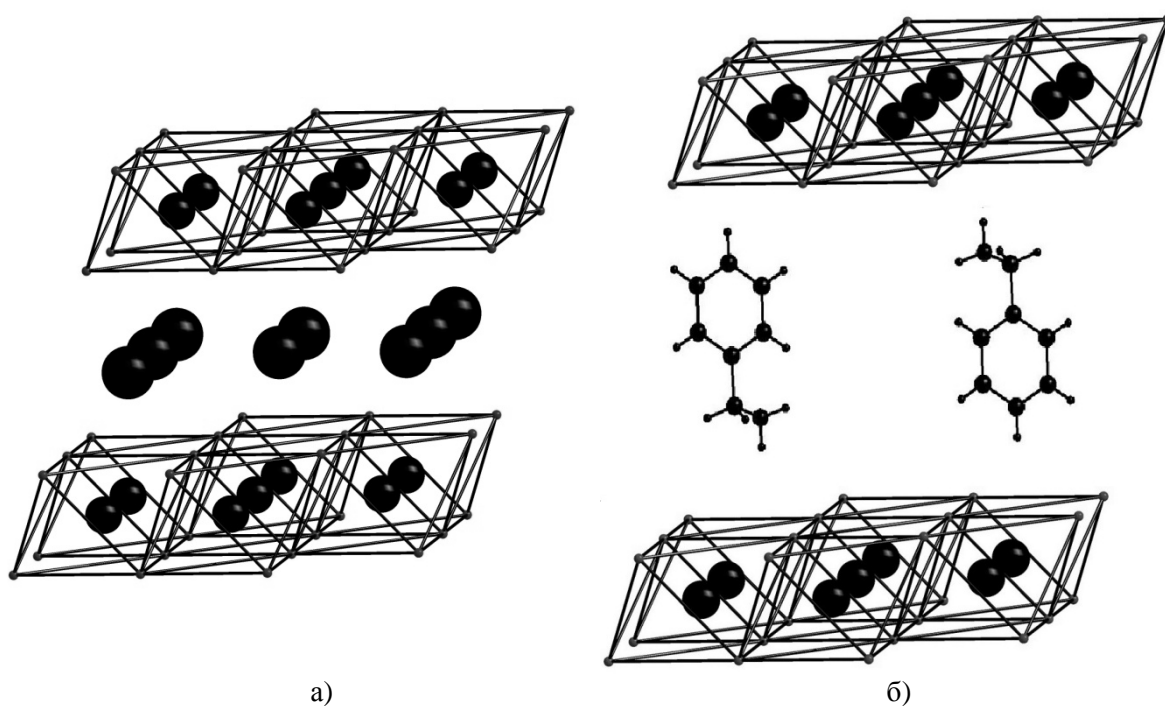

Рис. 1. Схематичне зображення структури $NaMO_2$ (1а) та продукту інтеркаляції $R-MO_2$ (1б).

Інтеркаляція органічних катіонів в кристалічну ґратку шаруватих оксидів перехідних металів призводить до формування двовимірної (2D) неорганічної структури, в якій октаедричні шари MO_6 чергуються шарами органічних катіонів (Рис. 1б). Формування такої структури необхідно супроводжується утворенням мезопори, розміри яких можна змінювати через розмірів органічного катіону.

Метою даного дослідження було синтез шаруватих оксидів Кобальту NaCoO_2 і Феруму NaFeO_2 , та одержання гібридних органо-неорганічних сполук, в яких катіон лужного металу (Na^+) заміщено на органічний катіон (ВА – бензиламін, $\text{C}_6\text{H}_5\text{-CH}_2\text{-NH}_3^+$)

Експериментальна частина

Шаруватий оксид NaFeO_2 було одержано методом твердофазних реакцій. Вихідні речовини - Fe_2O_3 „ч.д.а.” і Na_2CO_3 (Na_2O_2) „ч.д.а.” перетирали (в атмосфері сухого повітря), спресовували у таблетки і спікали протягом 48-72 год у повітряній атмосфері. Кількість Na_2CO_3 (Na_2O_2) було взято у 15 % надлишку над еквівалентним через помітні втрати оксиду Натрію випаровуванням при температурі синтезу.

Шаруватий оксид NaCoO_2 також було одержано методом твердофазних реакцій. Для цього, відповідні кількості оксиду Кобальту Co_3O_4 „ч.д.а.” та кальцинованої соди Na_2CO_3 „ч.д.а.” (15 % надлишок) перетирали у агатовій ступці, спресовували у таблетки і спікали при 600°C протягом 24-48 год у повітряній атмосфері.

Інтеркаляцію катіонів бензиламіну у кристалічну структуру шаруватих оксидів NaMO_2 здійснювали шляхом контактування порошкоподібного оксиду з 2М розчином бензиламіну „ч.д.а.” в ацетонітрилі (хроматографічної чистоти) протягом 100-150 год при неперервному перемішування. Через кожні 24 год, 2 М розчину бензиламіну у безводному ацетонітрилі замінювали на свіжий. Порошкоподібний зразок відділяли від розчину фільтруванням на фільтрувальному папері, промивали безводним ацетонітрилом три рази і сушили при кімнатній температурі (7).

Для проведення рентгенівського фазового аналізу всі зразки розтирали у

порошок в агатовій ступці. Дифрактограми записували на дифрактометрі ДРОН-2 (CuK_α -випромінювання, Ni-фільтр).

Вміст Феруму та Кобальту у зразках кількісно визначали йодометричним методом.

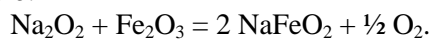
Результати та їх обговорення

Синтез шаруватих оксидів. Першою частиною даного дослідження був синтез шаруватих модифікацій оксидів NaFeO_2 та NaCoO_2 .

У результаті твердофазного спікання Fe_2O_3 та Na_2CO_3 було одержано полікристалічний зразок темно-коричневого кольору.

Одержаний продукт тестували методом рентгенофазового аналізу. На основі одержаної дифрактограми (Рис 2а) було встановлено, що одержаний продукт представляє собою це β -модифікацію NaFeO_2 , що кристалізується у орторомбічній сингонії, просторова група $Pna21$, з параметрами ґратки $a = 0.565$, $b = 0.713$ та $c = 0.537$ нм. Фаза $\beta\text{-NaFeO}_2$ є високотемпературною модифікацією, яка є стійкою при температурах вище 760°C . Ця структура не є шаруватою, а тому в якості об'єкта інтеркаляції інтересу не представляє. Однак відомо, що тривалий відпал зразку при температурі, нижчій за температуру фазового $\alpha \rightarrow \beta$ переходу ($< 760^\circ\text{C}$) повинен призвести до стабілізації низькотемпературної фази $\alpha\text{-NaFeO}_2$. Однак, цього не відбулося навіть після 200 год відпалу. У роботі (8) було детально досліджено фазовий перехід NaFeO_2 і виявлено, що причиною формування високотемпературної модифікації є кристалічна структура вихідного оксиду Феруму Fe_2O_3 . Автори дослідження виявили, що є дві можливості одержати низькотемпературну модифікацію – джерелом Феруму при синтезі використати шаруваті оксиди Феруму ($\gamma\text{-Fe}_2\text{O}_3$ або $\text{FeO}(\text{OH})$) або синтез здійснювати у присутності перекису Натрію Na_2O_2 . У розплаві Na_2O_2 кристалічна структура будь-якого оксиду (гідроксиду) Феруму перебудовується у шарувату.

Тому, низькотемпературну шарувату α -модифікацію NaFeO_2 було одержано за за схемою:

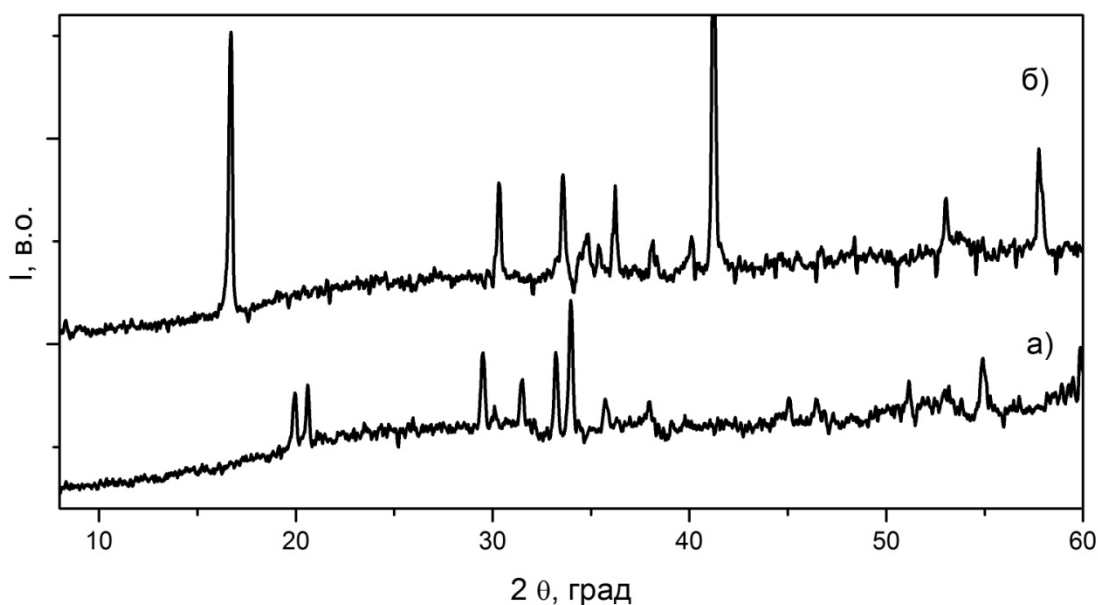

Рис. 2. Дифрактограми високотемпературної фази β - NaFeO_2 (а) та низькотемпературної фази α - NaFeO_2 (б).

Перемішування вихідних речовин і формування таблеток здійснювали у поліетиленовому боксі, повітря у якому попередньо висушували кристалічним КОН.

У результаті твердофазного синтезу одержано полікристалічний зразок темно-коричневого кольору. На основі рентгенофазового аналізу було встановлено, що одержаний продукт був однофазним і містив виключно α -модифікацію NaFeO_2 , яка кристалізується у гексагональній сингонії, просторова група $R\bar{3}m$ (Рис. 2б). Параметри решітки у ромбоєдричному представленні $a = 0.3025$ і $c = 1.6094$ нм (9).

Шаруватий оксид NaCoO_2 , що одержано методом твердофазного синтезу із оксиду Кобальту (Co_3O_4) та кальцинованого карбонату Натрію (Na_2CO_3), представляв собою полікристалічний порошок чорного кольору. Методом рентгенівської дифракції встановлено, що продукт був однофазним і містив гексагональну фазу NaCoO_2 за параметрами решітки $a = 0.288$ і $c = 1.558$ нм (10).

На дифрактограмі обидвох шаруватих оксидів, NaFeO_2 і NaCoO_2 , видно суттєве підвищення інтенсивності рефлексів з індексами Мюллера $00l$, що вказує на сильний ефект текстурування – переважну

орієнтацію кристалітів вздовж кристалографічної осі c .

Методом йодометричного титрування встановлено вміст Феруму і Кобальту у зразках і підтверджено, що склад зразків відповідає теоретично розрахованому NaFeO_2 і NaCoO_2 , відповідно.

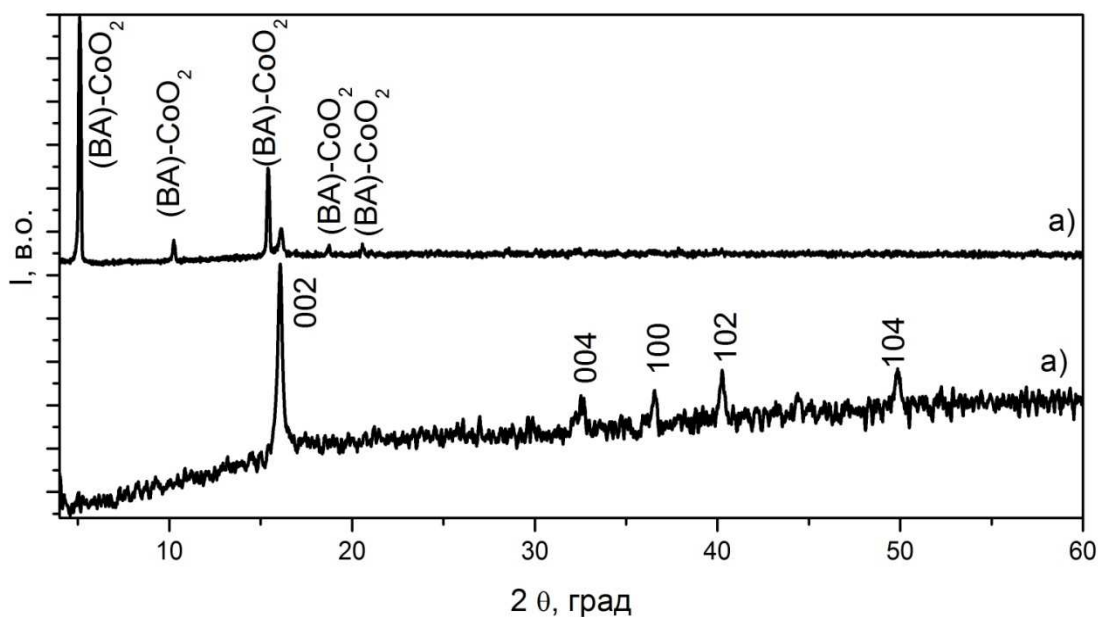
Про вдалу спробу інтеркаляції органічних катіонів з водних розчинів у кристалічну решітку шаруватого оксиду Мангану NaMnO_2 відомо з робіт (7, 11, 12). Відомо, що у водному розчині, катіони Mn^{3+} не стабільні і швидко диспропорціонують на Mn^{4+} і Mn^{2+} . При контакті шаруватого оксиду NaMnO_2 з водою, майже миттєво відбувається трансформація NaMnO_2 у іншу шарувату фазу, більш відому як мінерал бірнесіт – $(\text{Na}_x\text{H}_2\text{O}_y)(\text{Mn}^{4+}, \text{Mn}^{2+})\text{O}_2 \cdot n \text{H}_2\text{O}$ (напр., $\text{Na}_4\text{Mn}_{14}\text{O}_{27} \cdot 21 \text{H}_2\text{O}$). У цій структурі, катіони Мангану у октаєдричному шарі знаходяться переважно у ступені окислення +4, що призводить до збільшення заряду октаєдричного шару у цілому і, як наслідок, видалення надлишкових катіонів Натрію із міжшарового простору. Вакансії, що при цьому утворюються, заповнюються молекулами води і сприяють процесу інтеркаляції інших катіонів, включаючи органічні.

При спробі інтеркаляції катіонів бензиламіну в кристалічні решітки шару-

ватих оксидів NaFeO_2 і NaCoO_2 у водному середовищі, виявилось, що обидва оксиди зазнають гідролізу (13). На основі результатів рентгенівського фазового аналізу було виявлено, що NaFeO_2 швидко гідролізує з утворенням дрібнодисперсний $\text{Fe}(\text{OH})_3$ та у розчин вивільняється NaOH , що підтверджується стрімким зростанням рН розчину. Аналогічно, гідролізу зазнає також інший

шаруватий оксид – NaCoO_2 , з утворенням $\text{Co}(\text{OH})_3$. Саме такими труднощами, очевидно пояснюється відсутність публікацій по інтеркаляції таких давно і добре відомих шаруватих оксидів.

Тому, інтеркаляцію бензиламіну у шаруваті оксиди NaCoO_2 та NaFeO_2 здійснювали у розчині безводного ацетонітрилу.

Рис. 3. Дифрактограми NaCoO_2 (а) та продукту інтеркаляції NaCoO_2 бензиламіном у розчині ацетонітрилу (б).

У результаті взаємодії порошкоподібного NaCoO_2 з концентрованим розчином бензиламіну у безводному ацетонітрилі, одержано зразок чорного кольору. При порівнянні дифрактограм свіжесинтезованого NaCoO_2 (Рис. 3а) та продукту інтеркаляції (Рис. 3б) виявлено, що одержаний продукт складається з двох фаз. Основною фазою є гібридна органічно-неорганічна структура, основою якої є октаедричні шари CoO_6 , але відстань між ними між ними зростає від 0,55 нм до 1,73 нм. Це проявляється через зсув рефлексу 002 у область малих кутів – від 16,4 до 5,5 градусів 2θ . Положення нового рефлексу свідчить про входження катіонів бензиламіну у міжшаровий простір.

Таке зміщення рентгенівських рефлексів є типовим, при зростанні відстані між октаедричними шарами і, як наслідок зростання параметру решітки c .

Слід зауважити, що одержаний продукт все ще містить близько 10 ваг. % неінтеркальованої фази.

У результаті урівноважування подрібненого NaFeO_2 (14, 15) з одномолярним розчином бензиламіну у ацетонітрилі, одержано зразок темно-бурого кольору. За допомогою рентгенофазового аналізу виявлено, що продукт є однофазним. При порівнянні дифрактограм вихідного шаруватого оксиду NaFeO_2 (Рис. 4а) з продуктом інтеркаляції (Рис. 4а), можна зробити висновок про входження великих органічний катіонів у міжшаровий простір структури NaFeO_2 . Очевидно, це катіони бензиламіну. При цьому відстань між октаедричними шарами зростає з 0,45 до 1,76 нм, що проявляється у зсуві рефлексу 001 у область малих кутів – від 16,1 до 5,0 градусів 2θ .

Таким чином, вперше, показано можливість інтеркаляції великих органічних катіонів (бензиламіну) у кристалічну ґратку шаруватих оксидів NaCoO_2 та NaFeO_2 у розчині ацетонітрилу.

Висновки

Проведено ряд дослідів для одержання гібридних орґано-неорґанічних шаруватих структур на основі NaFeO_2 та NaCoO_2 . У результаті чого було одержано інтеркальований бензиламіном шаруватий феррат та кобальтат, у якому шари

неорґанічної складової чергуються з орґанічними катіонами $\text{C}_6\text{H}_5\text{-CH}_2\text{-NH}_3^+$.

Досліджено процес інтеркаляції орґанічним катіоном бензиламіну при різних умовах (розчинник, час, перемішування). Одержано та ідентифіковано гібридну орґано-неорґанічну структуру на основі NaFeO_2 , NaCoO_2 та бензиламіну з бруттоформулою $(\text{C}_6\text{H}_5\text{-CH}_2\text{-NH}_3^+)_n\text{FeO}_2$, $(\text{C}_6\text{H}_5\text{-CH}_2\text{-NH}_3^+)_n\text{CoO}_2$. Встановлено оптимальні умови одержання однофазного продукту.

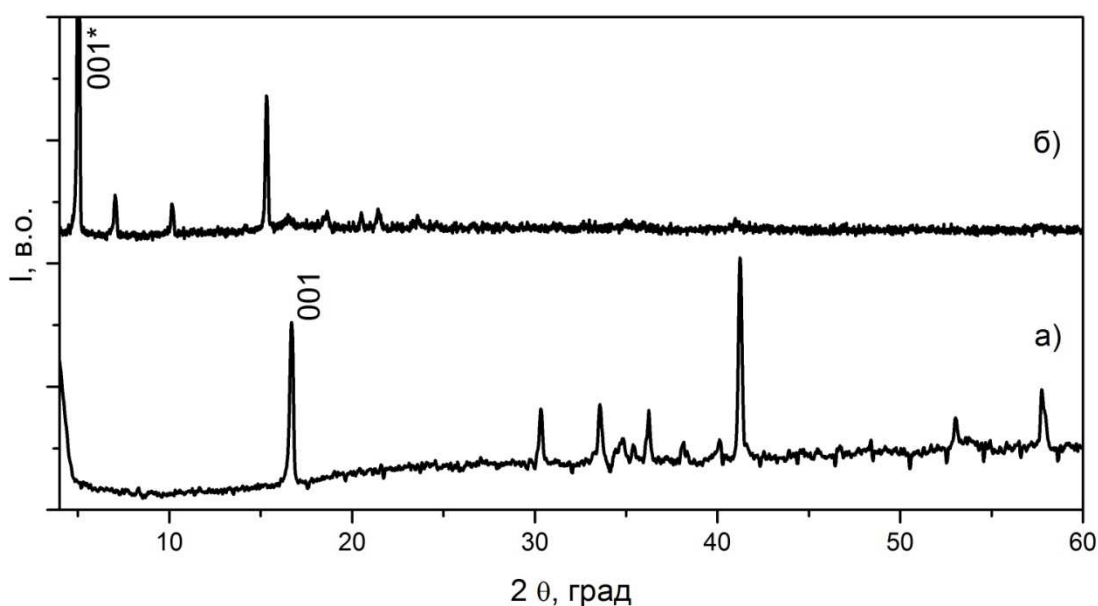

Рис. 4. Дифрактограми $\alpha\text{-NaFeO}_2$ (а) та продукту інтеркаляції $\alpha\text{-NaFeO}_2$ бензиламіном у розчині ацетонітрилу (б).

Література

1. Feng Q. Metal ion extraction / insertion reactions with todorokite - type manganese oxide in the aqueous phase / Q.Feng, H.Kanoh, Y.Miyi, K.Ooi // Chem. Mater. – 1995. – № 7. – P. 1722-1727.
2. Feng Zheng, R. Shane Addleman, Christopher L. Aardahl, Glen E. Fryxell, Daryl R. Brown and Thomas S. Zemanian. Amine Functionalized Nanoporous Materials for Carbon Dioxide (CO_2) Capture // Environmental Applications of Nanomaterials: Synthesis, Sorbents and Sensors. – London: Imperial College Press, 2007. – P. 285-313.
3. Ihlein G. Ordered porous materials as media for the organization of matter on the nanoscale / G.Ihlein, B.Junges, U.Junges // Applied organometallic chem. – 1998. – № 12. – P. 305-314.
4. Pascual Olivera-Pastor. Nanostructured Inorganically Pillared Layered Metal(IV) Phosphates

/ P. Olivera-Pastor, P. Maireles-Torres, E. Rodriguez-Castello, and A. Jimenez-Lopez // J. Phys. Chem. – 1998. – № 102. – P. 1672-1978.

5. Hoffmann F. Silica-Based Mesoporous Organic-Inorganic Hybrid Materials/ F. Hoffmann, M. Cornelius, J. Morell, and M. Froba // Mesoporous materials. – 2006. – № 45. – P. 3216-3251.

6. Julien C.M. Local structure of manganese oxides and lithium intercalates / C.M.Julien, M.Massot // Ionics. – 2005. – № 11. – P. 226-235.

7. Omomo Y., Sasaki T., Watanabe M. / Preparation of protonic layered manganates and their intercalation behavior // Solid State Ionics. – 2002. – № 151. – P. 243-250.

8. Takeda Y., Akagi T., Edagawa A. A Preparation and Polymorphic Relations of Sodium Iron Oxide (NaFeO_2) // Mat. Res. Bull. – 1980. – V. 15. – P. 1167-1172.

9. Takeda Y., Nakahara K., Nishijima M. et al. Sodium Deintercalation from Sodium Iron Oxide // *Mat. Res. Bull.* – 1994. – V. 29. – P. 659-666.
10. Sakurai H. Correlation between T_c and Lattice Parameters of Novel Superconducting Sodium Co Oxide Hydrate / H. Sakurai, K. Takada, T. Sasaki, F. Izumi and E. Takayama-Muromachi // *Journal of the Physical Society of Japan.* – 2006. – № 73. - P. 2590-2591.
11. Gao Q. Preparation of nanometer-sized manganese oxides by intercalation of organic ammonium ions in synthetic birnessite OL-1 / Q.Gao, O.Giraldo, W.Tong, S.L.Suib // *Chem. Mater.* – 2001. – № 13. – P. 778-786.
12. Cuentas Gallegos K. Organic-inorganic hybrid materials based on conducting organic polymers as electrodes for energy storage devices // PhD thesis. – Barcelona, Spain, 2003. – 260 p.
13. Blesa M.C. Hydrolysis of sodium orthoferrite [α - NaFeO_2] / M.C. Blesa, E. Morán, N. Menéndez, J.D. Tornero, C. Torrón // *Materials Research Bulletin.* – 1993. – № 28. – P. 837-847.
14. Kikkawa S., Miyazaki S., Koizumi M. / Sodium Deintercalation from α - NaFeO_2 // *Mat. Res. Bull.* – 1985. – V. 20. – P. 373-377.
15. Kikkawa S., Ohkura H., Koizumi M. Ion Exchange of Layered α - NaFeO_2 // *Materials of Chemistry and Physics.* – 1987. – V.18. – P. 375-380.

INTERCALATION OF LAYERED OXIDES OF COBALT AND IRON BY ORGANIC CATIONS

Mariychuk R., Dankulinets V., Solomon A.

The layered hybrid structures have been obtained by intercalation of layered ferrate and cobaltat NaFeO_2 , NaCoO_2 by organic cation (benzylamine). Layered inorganic oxides were obtained by solid state synthesis and identified by X-ray diffraction and chemical analysis. The process of intercalation by organic cations at different conditions (solvent, time, mixing) was investigated. The succesful synthesis of hybrid organic-inorganic structures of NaFeO_2 and benzylamine, NaCoO_2 and benzylamine with brutto-formulas $(\text{C}_6\text{H}_5\text{-CH}_2\text{-NH}_3^+)_n\text{FeO}_2$, and $(\text{C}_6\text{H}_5\text{-CH}_2\text{-NH}_3^+)_n\text{CoO}_2$ were carried out. The optimal synthesis conditions for single-phase product were developed.